

Mühazirə : 15 Veb saytlar və onların təsnifatı. Elektron ticarət və onun təyinatı. Nağdsız ticarət.

Plan :

1. Veb saytlar və onların təsnifatı.
2. Elektron ticarət və onun təyinatı.
3. Nağdsız ticarət.

Veb-sayt (ing. *website*, web – hörümçək toru, site — «yer») –

HTTP/HTTPS protokolları vasitəsilə **İnternetdə** müraciət etmək mümkün olan, vahid mövzulu **veb-səhifələrin** sistemidir. Veb saytların ümumi yığılımı **Ümumdünya hörümçək torunu** yaradır. Dövlət qurumları, müxtəlif idarə, təşkilat, müəssisə və şirkətlər öz xidmətləri və imkanları haqqında məlumatları yaymaq üçün veb-saytlardan istifadə edirlər. Veb-saytlar konkret məzmunu olan informasiya platforması kimi, ya da gəlir qazanmaq üçün yaradılır.

Ölü sayt - (ing. *gravesite*, ru. *мертвый узел*) – 1. Fəaliyyət göstərən, ancaq heç bir dəstəyi olmayan veb-sayt. 2. İstifadəçilər arasında qabaqcadan nəzərdə tutulmuş populyarlığı olmayan veb-sayt.

Veb saytların səhifələri ümumi **domen** ünvan altında birləşmiş olurlar və eyni məntiqi struktura malikdirlər. Veb sayt anlayışı **hostinq**, **server**, **provayder**, **domen**, **şəbəkə** və s. anlayışlarla sıx bağlıdır. **İnternet texnologiyaları** inkişaf etdikcə bir **serverdə** (**kompyuterdə**) çoxlu sayda domen və veb saytlar yerləşdirmək mümkündür.

Dünyada ilk veb-sayt 6 avqust **1991**-ci ildə **Tim Barners-Li** (Tim Burners-Lee) tərəfindən yaradılmışdır.

İnternetdə olan, öz aralarında hiperistinadlarla birləşmiş, kiçik saytdan tutmuş böyük informasiya portalına qədər hər bir resurs bir neçə tematik rubrikaları təşkil edir. Bir qayda olaraq məzmunu qısa anonslarla verilmiş bütün bölmələrdəki saytların istinadları birinci, yəni başlanğıc səhifəyə gətirilir ki, bu səhifəyə **index.htm** (**.html**) adı verilir. Saytın bütün başlanğıc sənədlərinə belə adın verilməsi məsləhətdir. Çünki əks təqdirdə hər hansı bölmənin başlanğıc səhifəsinin adını göstərmədən URL ünvanına müraciət olunarsa brauzer səhifənin özünü yox, cari qovluqda saxlanılmış faylların siyahısını göstərəcək. Veb saytları əsas etibarilə korporativ və satış saytları olaraq iki növə bölünür.

Sənədlərin uyğun bölmələrinə görə paylanmış tematik rubrikalar yığılımı və bütün səhifənin resursları arasında əvvəlcədən layihələndirilmiş hiperəlaqələr saytın məntiqi strukturu adlanır. Fiziki struktur isə sayt nəşr olunmuş qovluğun alt direktoriyalarındakı fiziki faylların yerləşdirilməsi alqoritmi kimi başa düşülür.

Ola bilər ki, məntiqi və fiziki strukturlar üst-üstə düşməsin. Çünki sənədin fiziki strukturunda fayllar proqramistin işini asanlaşdırmaq məqsədi ilə müəyyən qaydada yerləşdirilə bilər. **Faylların** müəyyən qayda ilə yerləşdirilməsi sayta yeni materiallar əlavə edildikdən sonra qarışıqlıq yaranmasının qarşısını alır, belə ki,

proyektin elementləri sayılan bütün qrafik təsvirləri «Image» adlanan xüsusi qovluqda yerləşdirmək lazımdır. Bu qovluq saytın əsas direktoriyasında yerləşir. Nəticədə təsvir yerləşdirilmiş HTML sənədlərini təzələdikdə şəkilləri yenidən səhifəyə yerləşdirmək lazım gəlir. Digər tərəfdən həmin qrafik təsvirləri saytın digər səhifələrində də istifadə etmək olar. Veb saytda yerləşən hiperistinadların düzgün işləməsi, sənədlərin düzgün açılması və hər şansı bir resursa müraciət edildikdə brauzerin səhv haqqında informasiya verməsinin qarşısını almaq üçün aşağıdakı qaydalara riayət edilməlidir.

Direktoriyanın adları, HTML sənədlərinin adları və genişlənmələri, **qrafik faylların** adları təyin olunmalıdır. Bu adlar latın əlifbasında və kiçik reqistrlərində yazılmalıdır. Bu adların uzunluqları 8 simvoldan çox olmamalıdır. HTML sənədlərində faylların adları məna kəsb etməlidirlər, yəni gələcəkdə faylın məzmunu yaddan çıxarsa, bu halda faylın adına baxmaqla onun hansı mövzuya aid olduğu təyin olunacaq.

Veb-saytın strukturu 3 tipə bölünür:

- Xətti struktur
- Şəbəkə strukturu
- İerarxik struktur

Elektron ticarət və onun təyinatı.

Bu gün demək olar ki, internet və informasiya texnologiyaları hər bir ölkənin xarici iqtisadi fəaliyyətin məhsul və xidmətlər bazarının geoiqtisadi qlobal inkişafının effektiv vasitəsinə çevrilmişdir. Bu gün internetdə sadələşmələrin şaslanması məhsul və xidmətlərin satışı məqsədi üçün universal kanal kimi istifadə olunur. Müasir internet iqtisadiyyatın əsas istiqamətlərindən biri elektron ticarətdir. Bu sahə son illər daha dinamik inkişaf tempinə malikdir. Cəmiyyətdə elektron ticarət sözünə tez-tez rast gəlinir. Belə bir sual ortaya çıxır. Elektron ticarət nədir? Mövcud olan ən mükəmməl tərifdən birinə görə elektron ticarət bir-birilə birbaşa fiziki kontaktda olmadan müasir informasiya şəbəkələri və texnologiyalarından istifadə etməklə müxtəlif tərəflər arasındahəyata keçirilən bütün bu olan biznes və işgüzar əlaqələrdir. Elektron ticarət əməliyyatların mümkün olan bütün mövcud formalarını əhatə edir. Elektron əlaqələrin qurulmasında müasir şəbəkə texnologiyaları və İKT avadanlıqları əsas əlaqələndirici rolunu oynayır. Elektron ticarət əlaqələri kompaniyalarla fərdlər, fiziki şəxslər, digər kompaniyalar, dövlət müəssisələri və dövlət təşkilatları arasında aparıla bilər. Elektron ticarət ayrı-ayrı sahələrə məxsus olan müxtəlif fəaliyyət növlərində birləşdirilir. Elektron ticarət vasitəsi ilə böyük şirkətlər müxtəlif sifarişlər qəbul edir və çoxlu sayda satışlar həyata keçirirlər. Elektron ticarət vasitəsilə kiçik və böyük ticari əlaqələr yaradılır. Elektron ticarətin özünün fəaliyyəti isə texniki baxımdan tam bütöv bir texnoloji

düvrüdür. Bu fəaliyyət dairəsinə məhsul və xidmətlərin reklamı onların hərəkəti elektron satış və ödəmələri, satılmış məhsulların çatdırılması və satışdan sonrakı təminatı əhatə edir. Elektron ticarətin gerçəkləşməsi üçün hər bir təşkilatın və biznes şirkətinin özünəməxsus saytları olur. Vətəndaşlar bu saytlara müraciət edərək, öz sifarişlərini həyata keçirə bilirlər. Elektron ticarətin bir çox üstünlükləri ilə yanaşı alıcılar üçün maddi baxımdan sərfəli olur. Elektron mal satan və alıcılar arasında yeni münasibətlərin yaranmasına səbəb olur. Ümumiyyətlə elektron ticarət müasir dövrdə yeni iqtisadi sahəni əhatə edir.

Nağdsız ticarət anlayışı

Elektron ticarətin bir çox versiyaları vardır. Bunlardan bir çox ölkələrdə geniş istifadə ediləni nağdsız ticarət növüdür. Adından bəlli olduğu kimi ticarətin bu növündə real pullardan istifadə edilmir. Son illər Respublikamızda da nağdsız ticarətin genişlənməsi təşəbbüsü irəli sürülmüşdür. Hazırda bir çox ticarət müəssisələrində ödənişlər xüsusi kredit kartları vasitəsi ilə aparılır. Məlumdur ki, hər bir kredit kartı olan vətəndaşın hər hansı bankda hesabında müəyyən məbləğdə pul olur. Kredit kartından başqa digər kartlarla da yəni maaş kartları, pensiya kartları və s. icra etmək olur. Nağdsız ticarət mərkəzlərində kredit kartı olan alıcının bankdakı hesabından lazım olan məbləğ avtomatik silinərək ticarət mərkəzinin bank hesabına köçürülür. Nağdsız ticarət sisteminin bir neçə vacib funksiyaları vardır.

- 1.Kredit kartlarının həqiqiliyinin təsdiqi.
- 2.Alıcının hesabından pulun silinməsinin təsdiqi.
- 3.Pulun satıcının hesabına köçürülməsi təsdiqi.

Kredit kartlarından və ya digər kartlardan istifadə təkcə ticarət mərkəzində deyil, virtual ödənişlərdə də həyata keçirilir. Kartlar vasitəsi ilə lazımi saytlarda qeydiyyatdan keçərək ödənişlər aparmaq, sifarişlər vermək, hansısa ticari mallar əldə etmək mümkündür. Kartlardan komunal ödənişlər ya da ödəniş aparan saytlar vasitəsi ilə ya da xüsusi ödənişlər vasitəsilə həyata keçirilir. Respublikamızda ən geniş əhatə olunan Elektron hökuməti və hesab.az saytı müxtəlif ödənişləri həyata keçirir. Kredit kartlarına məlumatlar naqnit yazısı üsulu ilə vurulur. Kredit kartında informasiyanı saxlamaq üçün maqnit kartından istifadə olunur. əslində maqnit kart üzərində kart sahibinin adı, kartın nömrəsi, bitmə tarixi, kartın adı kimi məlumatlar yerləşdirilir. Əsas məlumatlar isə kartı verən müəssisədə (bankda) saxlanılır. Bank tərəfindən karta aid olan vacib informasiyalar yerləşdirilir.

- 1.Şəxsi hesabın nömrəsi.

2.Bankın adı.

3.Ölkə

4.Müştərinin ödəniş qabiliyyətinin kateqoriyası

5.Verilmiş kreditin miqdarı.

Kredit kartlarında olan vəsaiti tək cə nağdsız ödənişlərdə deyil, nəğd pula da çevirmək olur. Nəğd pulu bankamatlar vasitəsilə almaq olur.